

Karpińska, Małgorzata

"Abyśmy o Ojczyźnie naszej radzili. Antologia publicystyki doby stanisławowskiej", oprac. Zbigniew Goliński, Warszawa 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/3, 633-634

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

oceny dzieła Forst-Battaglii i jego wydawców. Dobrze się stało, że ta doskonała książka doczekała się wreszcie polskiego wydania w trzechsetlecie największego zwycięstwa jej tytułowego bohatera.

S. C.

William J. Callahan, *Church, Politics and Society in Spain. 1750—1874*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts—London 1984, s. 328.

W ostatnich latach jesteśmy w Polsce świadkami rosnącego zainteresowania społeczną historią Kościoła katolickiego: tradycyjna problematyka instytucjonalno-teologiczna ujmowana bywa coraz częściej w nowym, szerszym niż dotychczas kontekście. Dobrze jest poznać, co w tej dziedzinie robi się za granicą.

Profesor uniwersytetu w Toronto przedstawia w swej pracy okres z wielu względów przełomowy dla Kościoła hiszpańskiego; zdaniem Callahana w tych właśnie latach należy szukać źródeł dzisiejszych problemów tamtejszego katolicyzmu. Autor rozpoczyna od naszkicowania położenia Kościoła w absolutystycznej monarchii Karola III, sprawującej rozległą kontrolę nad działalnością duchowieństwa. Kryzys państwa hiszpańskiego u schyłku XVIII w. podważył ów nierówny sojusz ołtarza z tronem, zaś promieniowanie Rewolucji Francuskiej, a następnie interwencja Napoleona wywarły trwałe piętno na życiu i poglądach duchowieństwa. Zaczęła się epoka długich zmagañ Kościoła z antyklerykalnym liberalizmem, konfliktów gwałtownych często i dramatycznych, które wstrząsnęły pozycją instytucji kościelnych w społeczeństwie.

Callahan skupia swoją uwagę na zagadnieniach związanych ze ścieraniem się ustalonych wiekową tradycją struktur Kościoła z wpływami procesów modernizacyjnych, niosących zmiany mentalności, obyczajów, poglądów, zapatrywań politycznych. Książka obejmuje szeroki zakres tematyczny: od sfery instytucjonalnej i ekonomicznych podstaw funkcjonowania Kościoła, przez analizę rozmaitych form religijności do zarysowania ewolucji stanowiska ideowego kleru.

Autor, dając czytelnikowi wiele informacji, potrafi pisać zwięźle i jasno — umiejętnie tworzy jeśli nie syntezę, to przynajmniej jej zarys. Warsztat badawczy Callahana budzi uznanie: historyk ten równie sprawnie analizuje materiały statystyczne, jak publicystykę i teksty o charakterze religijnym.

Sporo pytań oczekuje jeszcze w dalszym ciągu na odpowiedź; niektóre tezy autora wydają się dyskusyjne. To sprawa naturalna, tym bardziej, że społeczne dzieje Kościoła są tematyką trudną, z oczywistych powodów nieochojętną dla szerszej opinii, wywołującą często wiele emocji. Książka o katolicyzmie hiszpańskim, oparta na gruntownych studiach bibliotecznych i archiwalnych, stanowi dobry przykład wnikliwego spojrzenia na problemy bardzo nieraz skomplikowane.

T. K.

„Abyśmy o Ojczyźnie naszej radzili. Antologia publicystyki doby stanisławowskiej, oprac. Zbigniew Goliński, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1984, s. 438.

„Antologia jest niepełna i niejednorodna” (s. 19) — tak krytycznie określił efekt swej pracy Zb. Goliński. Biorąc pod uwagę trudności stojące przed autorem razi nieco ta skromność. Nie przekonuje uwaga o arbitralności wyboru, czyż może

być inny? Antologia przeznaczona jest dla szerokiego odbiorcy (20 tys. nakładu) i ma charakter popularny. Prezentuje się tu wszystkie formy wypowiedzi publicystycznych, zarówno typowe jak i unikalne. Umieszczono w niej utwory autorów renomowanych (może zbyt często) i mniej znanych oraz publicystykę anonimową. Prezentuje się poglądy typowe, choć jest miejsce na głosy rzadkie. Dobrze, iż nie przyjęto za kryterium „słuszności” treści publicystyki.

Całość została usystematyzowana w dziesięciu działach, które autor wyznaczył kierując się rangą poruszanych spraw. Pierwszy z nich poświęcono reformie państwa. Pomieszczono tu siedem fragmentów tekstów znanych z podręczników. Trzy pochodzą z pracy St. Konarskiego „O skutecznym rad sposobie albo o utrzymaniu ordynaryjnych sejmów”, trzy są autorstwa H. Kołłątaja (m.in. „Do Prześwietnej Deputacji dla ułożenia projektu konstytucji rządu polskiego do sejmu wyznaczonej”), a jeden z nich to rozdział pracy St. Staszica „Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego”.

Kolejny dział „Głosy i komentarze obywatelskie”, z czego zdaje sobie sprawę autor, wzbudza największe wątpliwości. Zawiera 16 tekstów, które nie mieściły się tematycznie w dziewięciu pozostałych grupach. Znalazły się tu zarówno szlachetkie utyskiwania nad zagrożoną despotyzmem wolnością, jak i myśli o reformie gospodarczej, czy próba programu obrony suwerenności politycznej Polski.

Dalsze działy poświęcono reformom: stanu chłopskiego, mieszczańskiego i żydowskiego, systemowi edukacyjnemu i militarnemu kraju, obyczajom, szeroko rozumianej kulturze i problemom związanym z kościołem, tolerancją religijną itp.

Wybór poprzedzony został wstępem Zb. Golińskiego, ukazującym kłopoty z systematyką publicystyki oświeceniowej. Omówiono w nim wyczerpująco używane ówczesnie jej typy i formy. Scharakteryzowano zasady edycji. Wydanie uzupełniają przypisy informujące o autorach i podstawie druku. Przygotowano także przypisy objaśniające do tekstu. Całość zamyka indeks osobowy.

Tom wydany został z dużą dbałością o stronę graficzną, jak na obecne warunki wręcz luksusowo. Dopełniają go 24 barwne i 62 czarno-białe ilustracje. Szkoda, iż zdjęcia nie zostały opatrzone bardziej rozbudowanymi podpisami. Nie zawsze bowiem wystarcza informacja co widać na ilustracji. Tylko dociekliwy czytelnik pojmie sens umieszczenia w antologii zdjęcia z podpisem „Waza dekoracyjna fajansowa”.

M. K.

Stephanie-Felicité de Genlis, *Pamiętniki*, przeł. Wojciech Gilewski, wstęp napisał Stefan Meller, przypisami opatrzył Marian Leon Kalinowski, Czytelnik, Warszawa 1985, s. 521.

Niewielu czytelników po lekturze kolejnego pamiętnika z serii „kobiecej” doceni w pełni rolę jego autorki w historii nowożytnej Francji. Rzadkie są tu wspomnienia odpowiadające pozycji doradczynie rodu orleańskiego, kobiety, przez którą upadła idea regencji Ludwika Filipa, współzałożycielki jednego z pierwszych stronnictw francuskich. W swym błyskotliwie napisanym pamiętniku pani de Genlis zapragnęła ukazać się potomnym w roli urodzonej guwernantki, uzdolnionej mistrzyni harfy, gitary, klawesynu i jeszcze kilkunastu instrumentów, bystrej podróżniczki i wdzięcznej, acz pozbawionej ambicji, pani salonów. Czytelnik poznaje życie codzienne sfer wyższych Francji *ancien regime'u*, plan według którego odbywała się edukacja książąt krwi; o dużej inteligencji autorki świadczą zawarte tu opisy podróży europejskich. Przewijają się tu wiele postaci wybitnych